

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԱՍԻԱ

ԱՂԱՎՆԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

«ՆՈՐ ՄԵՏԱՔՍԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՏՈՒ» ԶԻՆԱԿԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ

Ժամանակակից աշխարհակարգում ուժեղացող ռեգիոնալիզմը հայտնի չափով կապվում է նոր դարաշրջանում նկատվող համաշխարհային քաղաքականության և տնտեսության կենտրոնական-ծայրամասային կառուցվածքի թուլացման հետ: Ամրանում են զարգացման մակարդակով և նպատակներով միմյանց ավելի մոտ գտնվող ոչ արևմտյան երկրների միջև կապերը: Այս ամենը ոչ քիչ չափով պայմանավորվում է Չինաստանի՝ իբրև նոր աշխարհակարգում անկախ, ակտիվ և հզոր խաղացողի աճով, որը բազմակենտրոն աշխարհի ստեղծման հայեցակարգի ջանադրվներից է:

20-րդ դարի առաջին տասնամյակի կեսից, երբ Չինաստանը դարձավ համաշխարհային տնտեսության կարևոր խաղացող, և խոսք գնաց անգամ համաշխարհային քաղաքականությունում վերջինիս հնարավոր առաջնորդության մասին, Պեկինի արտաքին քաղաքականությունում նոր առաջնահերթություններ ուրվագծվեցին¹: Չինաստանի արտաքին քաղաքականությունում կարևորվեց «նոր ռեգիոնալիզմի» հայեցակարգը, որն

¹ Михеев В., Роль Китая в глобализующемся мире, Перспективы, 04.09.2008.
http://www.perspektivy.info/oykumena/vector/rol_kitaja_v_globalizujushhemsamire_2008-09-04.htm

ըստ Պեկինի ամենևին չի հակադրվում գլոբալիզմին: Խոսքը ոչ թե ազգային զարգացմամբ չսահմանափակվելու, այլ սեփական հզորացման նպատակով համաշխարհային թատերաբեմի մրցակցային պայքարում տարածաշրջանային համագործակցության առավելություններն օգտագործելու նպատակահարմարության մասին է: Ժամանակակից գլոբալացվող աշխարհակարգում չինական բաց «նոր ռեգիոնալիզմի» էությունը Չինաստանի հետագա խաղաղ ներդաշնակ զարգացման և կայուն աճի համար միջազգային և տարածաշրջանային բարենպաստ միջավայրի ապահովումն է: Չինական «նոր ռեգիոնալիզմի» գաղափարախոսությունը ենթադրում է «չինական տարածաշրջանային կարգերի»՝ այսպես կոչված «Pan-Sinica» տարածաշրջանային հանրույթի ստեղծում այնպիսի խաղաղ մեխանիզմների միջոցով, ինչպիսիք են տնտեսական, գաղափարական, քաղաքական և մշակութային ռազմավարության զարգացումը²:

Ներկայումս ՉԺՀ-ի «նոր ռեգիոնալիզմի» քաղաքականության նպատակներն ու միջոցները զգալիորեն ընդլայնվել են՝ ներառելով ոչ միայն տնտեսական, այլև քաղաքական, դիվանագիտական, գաղափարական և սոցիալ-մշակութային մեխանիզմներ: ՉԺՀ-ի բարեփոխումների և բացության քաղաքականության շրջանակներում միջազգային և միջտարածաշրջանային կապերի ընդլայնմամբ և կատարելագործմամբ իրականացվող գլոբալ ռազմավարության գործիքներից մեկը բաց սահմանամերձ ռեգիոնալիզմն է: Վերջինս իրականացվում է սահմանամերձ համագործակցության ձևերի ընդլայնման և տարրորոշման մեխանիզմների միջոցով: Սահմանամերձ տարածքների զարգացումը «նոր ռեգիոնալիզմի» քաղաքականության իրականացման անհրաժեշտ պայման է և ՉԺՀ-ի «ներքին շրջանների» զարգացման արդյունավետ միջոց³:

Չինաստանի «նոր ռեգիոնալիզմի» քաղաքականության իրականացման գործում արդյունավետ լծակ է համարվում «փափուկ ուժը», որի տակ հասկանում ենք խաղաղասեր արտաքին քաղաքականությունը, տնտեսական ալտրոլիզմը, ավանդական և ժամանակակից Չինաստանի հոգևոր ու նյութական մշակութային

² Ярыгина О. А., Кучинская Т.Н., «Новый регионализм»: Социокультурные Практики Китая, Забайкальский Государственный Университет (ЗабГУ), Чита, Россия, 2013, с. 1. <http://www.scienceforum.ru/2013/pdf/5047.pdf>

³ Նույն տեղում, էջ 2:

արժեքներն ու գրավչությունը⁴: Գործի դնելով «փափուկ ուժի» բոլոր մատչելի գործիքները՝ ՉԺՀ-ը «նոր ռեգիոնալիզմի» քաղաքականություն է իրականացնում ինչպես տարածաշրջանային ու ազգային, այնպես էլ գլոբալ մակարդակներում:

Չինաստանի «նոր ռեգիոնալիզմի» քաղաքականությունը չինական «սոցիալ-մշակութային տարածությունում» ենթադրում է «նոր ռեգիոնալիզմի» ազդեցության տակ *չինական տարածաշրջանի* երկրներում սոցիալ-մշակութային ինտեգրացիայի կտրուկ աճ և ասիական-խաղաղօվկիանոսյան երկրների ինտեգրմանը նպաստող «նոր ռեգիոնալիզմի», ինչպես նաև տարածաշրջանային ինքնագիտակցության և տարածաշրջանային ինքնության ձևավորմանն ու կայացմանը նպաստող «նոր ռեգիոնալիզմի» աճ: Սա հատկապես վերաբերում է Արևելյան Ասիային, որտեղ ձևավորվում է *չինական տարածաշրջանին* պատկանելության գիտակցությունը⁵:

Չինական «նոր ռեգիոնալիզմի» քաղաքականությունը հավասարապես առնչվում է Պեկինի **Եվրասիական քաղաքականությանը**, որը վերջին շրջանում ակտիվացել է հատկապես Ռուսաստանի հովանավորությամբ կամ մասնակցությամբ իրականացվող եվրասիական ինտեգրացիոն գործընթացների ֆոնի վրա: Խոսքը գնում է Անկախ Պետությունների Համագործակցության (ԱՊՀ), Եվրասիական տնտեսական ընկերակցության (ԵԵՀԶ), Ռուսաստանի, Ղազախստանի և Բելառուսիայի միջև Մաքսային միության (ԴՀԶ), տարածաշրջանային տնտեսական ինտեգրացիայի մասնակիցների կազմի ընդլայնման, օրինակ՝ Տաջիկստանի և Ղրղզստանի հաշվին, իսկ արդյունքում՝ Միասնական տնտեսական տարածության (ԵՅՊ) և Եվրասիական միության (ԵԱՀ) ստեղծման ծրագրերի մասին⁶: Նշենք, որ Եվրասիական միությունը թերևս հետխորհրդային տարածքում Ռուսաստանի ամենալայնածավալ վերամիավորման ծրագիրն է ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո⁷:

Չին փորձագետների կարծիքով՝ Եվրասիական միության գա-

⁴ Клиентов М. А., Кучинская Т. Н., «Мягкая сила» китайского «нового регионализма» в социокультурном пространстве мира, Успехи современного естествознания, № 5, 2012, с. 125. <http://www.rae.ru/use/pdf/2012/5/176.pdf>

⁵ Նույն տեղում, էջ 125.

⁶ Парамонов В., Евразийская интеграция и Китай: виртуальный экспертный форум, Часть 1, Центральная Евразия, 23.11.2011. <http://www.ceasia.ru/forum/evraziyskaya-integratsiya-i-kitay-virtualniy-ekspertniy-forum.-chast-1.html>

⁷ Мальцев А. Е., Особенности Политики КНР в Центральной Азии в оценках российских и западных ученых, Сравнительная политика и геополитика, 4 (10), 2012, с. 27. http://mgimo.ru/files2/z05_2013/maltzev.pdf

ղափարը կամ ինտեգրացիոն հայեցակարգը Ռուսաստանն առաջ է քաշում ԱՊՀ-ի տարածքում իր աշխարհաքաղաքական առավելությունն ամրապնդելու, Ատլանտյան օվկիանոսի արևմտյան հատվածում իր ռազմավարական ազդեցությունը մեծացնելու, ինչպես նաև ասիական-խաղաղօվկիանոսյան տնտեսական համակարգ մտնելու գործընթացն արագացնելու նպատակով: Միությանն առաջին հերթին մասնակցելու են հրավիրվում ԱՊՀ-ի երկրները: Ըստ չին փորձագետների՝ նման ինտեգրացիայի նպատակն ազդեցիկ ուժի ստեղծումն է, որը նոր աշխարհակարգում տնտեսական և քաղաքական անկախ խաղացող կդառնա՝ վերածվելով եվրասիական հզոր տերության: Թեև միությունը պետք է կրի տնտեսական բնույթ, սակայն հետագայում այն կարող է վերածվել ինչպես քաղաքական, այնպես էլ ռազմական ուժի⁸:

Այստեղ հարց է ծագում, թե որքանով են հետխորհրդային տարածքի ինտեգրացիոն գործընթացները համապատասխանում կամ հակասում Չինաստանի «նոր ռեգիոնալիզմի» քաղաքականությանը, հատկապես նրա տնտեսական բաղկացուցչին: Եվ ընդհանրապես, դրանք համատեղելի են համարվում, թե՛ ոչ: Խոսքը ԱՊՀ-ի երկրների, առաջին հերթին Կենտրոնական Ասիայի երկրների մասին է, որտեղ Չինաստանի ներկայությունը, հատկապես տնտեսական ոլորտում, վերջին տասը տարիներին խիստ մեծացել է: Նման պայմաններում անհավանական է թվում տարածաշրջանում չինական գործոնի անտեսման գնով ցանկացած խոշոր կամ միջին «միջոցառումների», հատկապես նման լայնածավալ ինտեգրացիոն գործընթացների ծրագրավորում և իրականացում⁹: Հարկ է նկատել, որ չինական գործոնի հետ հաշվի չնստել չեն կարող ոչ միայն ԱՊՀ-ի երկրներում, այլև ողջ համաշխարհային տնտեսությունում և քաղաքականությունում¹⁰:

Նշենք, որ ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո՝ 1991-1992 թթ. ժամանակահատվածում, ՉԺՀ-ն ԱՊՀ-ի բոլոր երկրների հետ հաստատել է պաշտոնական դիվանագիտական հարաբերություններ և վերջիններիս նկատմամբ հետամուտ է եղել Դեն Սիաոպինի «Ժառանգած» հավասարակշռված և զուսպ դիրքորոշմանը՝ միաժամանակ ԱՊՀ-ի երկրների նկատմամբ բազմավեկտոր քաղաքա-

⁸ Ли Син, Китай с одобрением смотрит на планы России по созданию Евразийского союза, Газета Хуаньцю шибао, Китай, 05.07.2013. <http://www.inosmi.ru/russia/20130705/210678606.html>

⁹ Парамонов В., նշվ. աշխ., էջ 1:

¹⁰ Китай безразличен к интеграции со странами СНГ, Регион.Kg, 21.12.2011. http://www.region.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=373:2011-12-21-09-26-59&catid=4:politika&Itemid=5

կանություն իրականացնելով¹¹: Չինաստանի համար ԱՊՀ-ն ունի կենսական կարևորություն և ռազմավարական նշանակություն: ԱՊՀ-ի երկրների հետ բարիդրացիական հարաբերությունների զարգացումը և համագործակցությունը կարևոր դեր են խաղում Չինաստանի հյուսիսարևելյան և հյուսիսարևմտյան սահմանների անվտանգության պահպանման, սահմանային խնդիրների կարգավորման գործում, այսինքն՝ Հյուսիսարևելյան* և Կենտրոնական Ասիայի** կայունության ապահովման համար, ինչպես նաև գլոբալ ռազմավարական հավասարակշռության պաշտպանության և Չինաստանի արտաքին քաղաքական ազդեցության մեծացման գործում: ԱՊՀ-ի աշխարհագրական առավելությունների շնորհիվ ԱՊՀ-ը Չինաստանի համար հսկայական հնարավորություններ է ներկայացնում. այն ահռելի արտահանման շուկա է ՉԺՀ-ի տնտեսության համար: ԱՊՀ-ի երկրների մի մասը՝ մասնավորապես Ռուսաստանը, Կենտրոնական Ասիայի և Կասպից ծովի երկրները, Չինաստանին էներգակիրների ներկրման աղբյուրների տարրորշման հնարավորություն են ընձեռում: ԱՊՀ-ն մնում է համաշխարհային տրանսպորտային կարևոր ուղիներից մեկը և եվրոպական շուկա չինական ապրանքների արտահանման տրանսպորտային միջանցքներից ամենահարմարավետը***: Իր աշխարհագրական դիրքի առանձնահատկությունների շնորհիվ ԱՊՀ-ն Եվրոպայի և ասիական-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի միջև աշխարհաքաղաքական կապերի զարգացման կարևորագույն միջանցք է համարվում¹²:

¹¹ Мокрецкий А. Ч., Отношения КНР И СНГ: Новые горизонты развития, Китай в мировой и региональной политике. История и современность, Вып. XVII, ИДБ РАН, М., 2012, стр. 164. http://www.ifes-ras.ru/attaches/books__texts/kitmir3_08_2.pdf

* Սառը պատերազմի ավարտից հետո Կորեական թերակղզում միջուկային խնդիրները, ամերիկաճապոնական անվտանգության վերաբերյալ պայմանագրի վերանայումը, չին-ճապոնական հարաբերություններում անկայունությունը և այլն վկայում են Հյուսիսարևելյան Ասիայում անվտանգության ոլորտում իրադրության բարդացման մասին:

** Կենտրոնական Ասիայում վտանգավոր են մնում «չարիքի երեք ուժերը»՝ միջազգային ահաբեկչությունը, էթնիկ անջատողականությունը, կրոնական ծայրահեղականությունը:

*** ԱՊՀ-ի երկրները տնօրինում են տրանսպորտային բավականին զարգացած համակարգերի՝ ներառյալ երկաթուղային, ավտոմոբիլային, գետային, ծովային, խողովակաշարային, օդային միջոցների, որոնց շարքում երկաթուղայինը հիմնականն է:

¹² Ван Шуцунь и Вань Чинсунь, СНГ и современная политика Китая, Свободная мысль, №3, Апрель 2013, 2013. <http://svom.info/entry/245-sng-i-sovremennaya-politika-kitaya/>

Ռուս փորձագետների կարծիքով՝ պաշտոնական Պեկինը նախկինում ԱՊՀ-ի երկրների հետ հարաբերություններում հենվում էր երկկողմանի տնտեսական հարաբերությունների վրա: Չմիջամտելով այդ երկրների ներքին գործերին՝ չինական կողմը հետևողականորեն իր գիծն էր առաջ մղում՝ վերնախավի հետ կամուրջներ կառուցելով և իր գործընկերների արտաքին քաղաքական կողմնորոշումներից անկախ (ռուսամետ, ամերիկամետ, եվրոպամետ) սեփական տնտեսական շահերն առաջ տանելով: Այդ սկզբունքով Չինաստանն աշխատում էր ոչ միայն հարևան ՇՀԿ-ի անդամ-երկրների հետ, այլև Բելառուսիայի, Մոլդովայի և Ուկրաինայի հետ՝ վերջիններիս պարբերաբար տնտեսական օգնություն տրամադրելով և համագործակցության պայմանագրեր կնքելով: Որոշ կարծիքների համաձայն՝ Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների լարվածության դեպքում Չինաստանը կարող է ԱՊՀ-ի երկրների համար աստիճանաբար վերաձվել Մոսկվայի այլընտրանքի, թեև Պեկինը պաշտոնապես իրեն «հեռու է պահում» նման մտքից¹³:

Պեկինի եվրասիական ռազմավարության կարևոր բաղկացուցիչներից է ՉԺՀ-ի քաղաքականությունը Կենտրոնական Ասիայում: Այն ընդգրկում է այնպիսի ոլորտներ, ինչպիսիք են չին-ռուսական և չին-միջինասիական հարաբերությունները, Եվրասիայի ներսում ՉԺՀ-ի էներգետիկ և հեռահաղորդակցային նախագծերը, Պեկինի մասնակցությունը ՇՀԿ-ին, անվտանգության ու ահաբեկչության դեմ պայքարի հիմնախնդիրները և այլն¹⁴: Նշենք, որ ՇՀԿ-ի ստեղծումը Պեկինի համար ռազմավարական ուղի հարթեց դեպի ԿԱ՝ տարածաշրջանի երկրների գործերին մասնակցության և բազմակողմանի կապերի հաստատման հիմք ծառայելով: ՇՀԿ-ի ստեղծումը ենթադրում էր նաև Ռուսաստանի և Չինաստանի միջև ռազմավարական փոխզիջման կայացում և փախգործակցության զարգացում, ԿԱ-ում ռազմավարական հավասարակշռության հաստատում և փոխադարձ շահերի ճանաչում¹⁵:

Չին փորձագետների կարծիքով՝ Եվրասիական միության ստեղծումը Չինաստանի արևմտյան շրջանների անվտանգության և կայունության համար կարևորագույն նշանակություն ունի¹⁶: Վերջին

¹³ Китай безразличен к интеграции со странами СНГ, նշվ. աշխ., էջ 1:

¹⁴ Лаумулин М. Т., Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике, Центральная Азия в XXI столетии, Том V, КИСИ при Президенте РК, Алматы, 2009, стр. 156. <http://www.kisi.kz/img/docs/4587.pdf>

¹⁵ Նույն տեղում., էջ 158:

¹⁶ Ли Син, Китай с одобрением смотрит на планы России по созданию Евразийского союза, Газета Хуаньцю шибао, Китай, 05.07.2013. <http://www.inosmi.ru/russia/20130705/210678606.html>

շրջանում Պեկինին խիստ մտահոգում է նաև ՄԱ-ից Կենտրոնական Ասիա (ԿԱ) և Արևելյան Թուրքեստան իսլամական ծայրահեղականության ալիքի տարածման հնարավորությունը, որը կարող է լուրջ սպառնալիք ներկայացնել ոչ միայն ՉՀ-ի անվտանգությանը՝ վերջինիս արևմտյան սահմանի երկայնքով, այլև Հարավային Ասիայի խաղաղությանն ու կայունությանը¹⁷։ Թերևս այդ պատճառով Պեկինը խստացրեց իր վերահսկողությունը Չինաստանի Սինծյան-Ույղուրական ինքնավար մարզի նկատմամբ, որտեղ բնակվում են մոտ 22 մլն սուննի մուսուլման, ներառյալ 10 մլն ույղուր, որոնց մեջ, անշուշտ, քիչ չեն իսլամիստ արմատականները։ ՄԱ-ում և ԿԱ-ում արմատականության և ծայրահեղականության աճի ֆոնի վրա Պեկինը ձգտում է կանխելու և սահմանափակելու չին մուսուլմանների, գլխավորապես ույղուր անջատողականների ակտիվության հնարավոր դրսևորումները¹⁸։ Ուշագրավն այն է, որ 2013 թ. սեպտեմբերի սկզբին Աստանայում ՇՀ-ի գազաթնաժողովին Չինաստանի նախագահ Սի Ծինպինը ոչ միայն աջակցություն ցուցաբերեց Սիրիայի քիմիական զենքի ոչնչացման վերաբերյալ Ռուսաստանի ներկայացրած ծրագրին, այլև ՇՀ-ի անդամների ուշադրությունը Աֆղանստանից սևեռեց Սիրիայի հիմնախնդրի վրա։ Սա գնահատվեց իբրև ՆԱՏՕ-ի ավանդական պատասխանատվության տիրույթում ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի անվտանգության գործառնություններին հակակշիռ ստեղծելու փորձ։ Նշենք, որ չին զինվորական փորձագետները 2012 թվից ՇՀ-ը սկսել են անվանել «արևելյան ՆԱՏՕ»՝ վերջինիս մեղադրելով Աֆղանստանում ու Լիբիայում տիրող «քաոսի և անկայունության» մեջ։ Ավելին, չին փորձագետների համաձայն՝ Չինաստանն ու Ռուսաստանն իբրև ասիական-խաղաղօվկիանոսյան երկրներ, պետք է ընդլայնեն ՇՀ-ի մանդատը նշյալ տարածաշրջանում՝ սահմանափակելով ՆԱՏՕ-ի ընդլայնումն իբրև «աշխարհի անվտանգության կենտրոնի»¹⁹։

Ինչ վերաբերում է Կենտրոնական Ասիայում չինական քաղաքականության ազդեցության աճին և Եվրասիական միության

¹⁷ Mordechai Chaziza, The Arab Spring: Implications for Chinese Policy, The Global Research in International Affairs (GLORIA) Center, 04.08.2013, p. 73. <http://www.gloria-center.org/2013/08/the-arab-spring-implications-for-china-policy/>

¹⁸ Shichor Yitzhak, Storm in a (Jasmine) Teacup: China's Response to the Middle East Upheavals, Paper prepared for the German Marshal Fund's China Forum, Stockholm, 09.06.2011, p. 3. http://www.academia.edu/3695433/SCF_9_Paper_Series_-_Yitzhak_Shichor_-_Storm_in_a_Jasmine_Teacup

¹⁹ Jacob Zenn, China and the SCO: Dead Wood but a Good Platform, China Brief, Vol.: 13, Issue: 20, The Jamestown Foundation, 10.10.2013, p. 9. http://www.jamestown.org/uploads/media/China_Brief_Vol_13_Issue_14.pdf

ձևավորման վրա դրա հնարավոր հետևանքներին, ապա այս հարցում ռուսական և միջինասիական փորձագիտական շրջանակները դեռևս 2011 թ. դրությամբ տարակարծիք էին: Գերիշխող տեսակետի համաձայն՝ Չինաստանը հանդես էր գալիս տարածաշրջանում տնտեսական առաջատարի դերում, որի դիրքերը միայն պետք է ամրապնդվեին: Եվրասիական միության հեռանկարներն այդ առումով միանշանակ չէին գնահատվում. մի կողմից՝ նշվում էր, որ այդ նախաձեռնությունը տեսականորեն ի վիճակի է ամրապնդելու տարածաշրջանում Ռուսաստանի դիրքերը, մյուս կողմից՝ Չինաստանի հետ Ռուսաստանի և ԿԱ-ի երկրների տնտեսական ակտիվ հարաբերությունների ձևավորման պայմաններում վերջիններիս վերապահվում էր չինական տնտեսության հումքային կցորդի վերածվելու հեռանկարը²⁰: Նշենք, որ ռուս փորձագետների կարծիքով՝ Չինաստանի համար ԿԱ-ն մատակարարման նոր շուկա, հումքի աղբյուր և տարանցիկ «միջանցք» է Չինաստանի և նրա հետամնաց շրջանների, հատկապես Սինձյանի զարգացման համար: Այն եղել է և կմնա իբրև ռազմավարական «թիկունք»՝ պայմանավորված Արևմուտքի և Արևելյան Ասիայի հարևան երկրների հետ Պեկինի բարդ հարաբերություններով²¹:

Ներկայումս, երբ ասիական-խաղաղովկիանոսյան տարածաշրջանում՝ ՉԺՀ-ի արևելյան ջրային սահմաններում, իրադրությունը գնալով լարվում է, ՉԺՀ-ի արմուտքում՝ եվրասիական թիկունքում, տեղի ունեցող գործընթացները Պեկինի համար ավելի մեծ կարևորություն են ստանում²²: Խնդիրն այն է, որ 2012 թ. հունվարին Բարաք Օբաման Պենտագոնում հանրության ուշադրությանը ներկայացրեց ԱՄՆ-ի ռազմական նոր ռազմավարությունը, որը ծրագրում էր Ատլանտյան տարածաշրջանի խնդիրներից ուշադրությունը տեղափոխել ասիական-խաղաղովկիանոսյան տարածաշրջան: Պեկինում այն չի դիտարկվում այլ կերպ, քան ԱՄՆ-ի համար ռազմավարական նշանակությամբ տարածաշրջանում ՉԺՀ-ի ազդեցության աճը կասեցնելուն ուղղված քայլ: Ուստի ԱՄՆ-ի և ՉԺՀ-ի միջև աճող հակասությունները բարենպաստ հող են ստեղծում ապագա Եվրասիական միության հետ ՉԺՀ-ի դրական կառուցողական հարաբերությունների զարգացման համար:

²⁰ Мальцев А. Е., նշվ. աշխ., էջ 27:

²¹ Противоречия евразийства России и китайской экспансии, Вопросы, 16.10.2013.

<http://voprosik.net/protivorechiya-evrazijstva-rossii-i-kitajskoj-ekspansii/>

²² Ли Син, նշվ. աշխ., էջ 1:

ԱՄՆ-ի «ագրեսիվ վարքագիծը» մեծացնում է Չինաստանի համար Եվրասիական միությունը ձևավորող և աշխարհաքաղաքական հարմարավետ դիրքեր զբաղեցնող հուսալի աշխարհաքաղաքական դաշնակիցների ձեռքբերման կարևորությունը²³:

Փաստորեն Եվրասիան յուրահատուկ մայրցամաքային թիկունք է համարվում Չինաստանի համար ասիական-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի հետ «մարտնչելու» հեռանկարի դեպքում: Իսկ Եվրասիական միության կայունությունն ու բարգավաճումը Չինաստանի համար դառնում է համաշխարհային տիրապետության համար մղվող պայքարի կարևորագույն գործոն: ԱՄՆ-ի հետ հարաբերություններում լարվածության աճի և ավանդական էներգետիկ աղբյուրներից առաքումների ապահովմանն ուղղված ռիսկերի դեպքում Չինաստանը կարող է ապավինել Եվրասիական միությունից էներգետիկ պաշարների կտրուկ ավալացմանը²⁴:

Քանի որ ռազմական հզորությունը Չինաստանի թույլ կողմն է, իսկ զարգացող տնտեսությունը՝ հզոր, ուստի Չինաստանի համար նպատակահարմար է «զարգացնել իր առավելությունները և նվազագույնի հասցնել թերի կողմերը»։ Նախ՝ Արևմուտքում ամրապնդել և կարգի բերել ցամաքային սահմանները, ապա՝ Արևելքում հենարան և երաշխիքներ ստեղծել ցամաքային և ծովային ուժեղ գերտերություն դառնալու համար²⁵:

Սի Ծինպինի «Մեդաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» ստեղծման հայեցակարգը

Վերջին ամիսներին չինական մամուլում հանդիպում ենք մի շարք հրապարակումների, որոնց համաձայն Եվրասիական միության ստեղծման Մոսկվայի ռազմավարությանը և Վաշինգտոնի «Նոր մետաքսի ճանապարհ» նախագծին Պեկինը հակադրում է իր սեփական Եվրասիական ռազմավարությունը:

Խոսքը վերաբերում է սույն թվի հոկտեմբերին ՉԺՀ-ի կոմկուսի պաշտոնական մարմնի հրատարակած «*Ինչպիսի տարբերություններ կան Կենտրոնական Ասիայում Չինաստանի, ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի ռազմավարություններում*» և «*Մեդաքսի ճանա-*

²³ Кизима Сергей, Роль Китая в развитии Евразийского Союза, Евразийская интеграция: Экономика, Право, Политика, Международный научно-аналитический журнал, № 12, Межпарламентская Ассамблея Евразийского экономического сообщества, 2012, с. 193-194. http://www.evrases.spb.ru/files/Issue_12.pdf

²⁴ Նույն տեղում, էջ 195-196:

²⁵ Ли Син, նշվ. աշխ., էջ 1:

պարհի տնտեսական գոտի. ինչպիսի մրցակցային առավելություններով է օժտված Չինաստանը Կենտրոնական Ասիայում» վերնագրերով՝ Եվրասիական միության քննադատությամբ և «Մետաքսի ճանապարհի» չինական նախագծի առավելության նկարագրությամբ հոդվածներին: Վերջիններիս համաձայն՝ Պեկինը թեև դեռևս չի առարկում Ասիայում Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի ակտիվությունը, սակայն առաջարկում է այն դարձնել չինական նախագծի մաս: Պեկինում կարծում են, որ անգամ կովկասյան երկրներ Հայաստանը, Վրաստանը, Ադրբեջանը և ինքնահռչակված պետությունները երազում են Երկնատակի նոր ռազմավարության մաս կազմել²⁶: Չին փորձագետների համաձայն՝ չինական ինտեգրացիոն նախագծերում արդեն ներառված են Անդրկովկասի երկրները, այսինքն՝ Ադրբեջանը, Հայաստանը, Վրաստանը, Լեռնային Ղարաբաղը, Աբխազիան և Հարավային Օսեթիան²⁷:

«Ինչպիսի տարբերություններ կան Կենտրոնական Ասիայում Չինաստանի, ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի ռազմավարություններում» վերնագրով «Ժենմին Ժիբաո» օրաթերթում հոկտեմբերի 10-ի հրապարակումն անդրադառնում է ՉԺՀ-ի նախագահ Սի Ծինպինի՝ հոկտեմբերի 7-ին Ղազախստանում ունեցած ելույթին, որը նվիրված էր «համատեղ գեղեցիկ ապագայի ստեղծման համար ժողովուրդների բարեկամության զարգացմանը»: Չին առաջնորդն առաջ է քաշում «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» ստեղծման գաղափարը՝ ուղղված միջտարածաշրջանային զարգացմանը, համագործակցության և բարգավաճման խթանմանը: Ըստ ՉԺՀ-ի նախագահի՝ նախկինում ԱՄՆ-ն առաջարկում էր Աֆղանստան կենտրոնով **«Նոր մետաքսի ճանապարհի»** ծրագիրը, որով Վաշինգտոնը մտադիր էր միավորել Կենտրոնական և Հարավային Ասիան, Անդրկովկասի երկրները, անգամ Մոնղոլիան ու չինական Սինձյանը: Այդ ծրագիրը կոչվում էր նաև «մեծ կենտրոնասիական ծրագիր», որն ասիական-խաղաղովկանոսյան տարածաշրջան «վերադառնալու» կամ «հավասարակշռությունը վերականգնելու» ուղղությամբ ամերիկյան ռազմավարության կարևոր բաղկացուցիչ է համարվում: Հաշվի

²⁶ Сергеев М., Пекин дипломатично подвинул путинский проект Евразийского союза, Независимая газета, 14.10.2013. http://www.ng.ru/economics/2013-10-14/1_pekin.html

²⁷ Перспективы стратегического проекта Владимира Путина по созданию Евразийского союза могут сильно измениться, Вечерний Бишкек, №127 (10685), 29.01.2013. http://members.vb.kg/2013/10/29/tamojen/3_print.html

առնելով տարածաշրջանային շահերի կառուցվածքը՝ Ռուսաստանն էլ առաջ է քաշում «Եվրասիական միության» ստեղծման գաղափարը, որը տերության կարգավիճակի վերականգնման ռազմավարական հենասյունն է²⁸:

Շանհայի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի տնօրեն Պան Գուանի համաձայն՝ ԱՄՆ-ի «Նոր մետաքսի ճանապարհի ծրագրում» կենտրոնական տեղ է հատկացվում Աֆղանստանին, որի հիմքում ընկած է երկրում հետպատերազմյան վերականգնողական աշխատանքների իրականացումը: Ամերիկյան ծրագրի էությունն այն է, որ ԱՄՆ-ը ցանկանում է կառավարել Աֆղանստանն՝ առանց փող ներդնելու՝ հուսալով, որ միջոցներ կտրամադրեն Աֆղանստանի մերձակա երկրները: Ներկայումս Հնդկաստանը, Պակիստանը և այլ երկրներ արդեն ակտիվ դիրքորոշում են դրսևորել ամերիկյան ծրագրի նկատմամբ²⁹:

Թերթի համաձայն՝ «Եվրասիական միության» զարգացման վերաբերյալ Ռուսաստանի առաջ քաշած գաղափարն ուղղված է հետխորհրդային տարածքում Մոսկվայի ազդեցիկ դիրքերի պահպանմանը: Այդ միությունը հիմնականում ենթադրում է նախկին խորհրդային հանրապետությունների միություն: Մինչդեռ Չինաստանի **«Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտին»** իրենից ներկայացնում է մշակույթի և տնտեսության միություն, քանի որ պատմականորեն «Մետաքսի ճանապարհը» միջանցք էր, որով Ասիայից Եվրոպա էր առաքվում մետաքս ու թեյ, և այդ գործընթացում բազմաթիվ միջմշակութային փոխանակումներ էին տեղի ունենում: Այժմ հետամուտ լինելով «տնտեսական գոտու» գաղափարին՝ կարելի է ստեղծել եվրասիական տնտեսական գոտի, որը կընդգրկի Չինաստանը, Կենտրոնական Ասիան և Եվրոպան: Այս նոր գաղափարը Չինաստանի համընդգրկուն զարգացման արտացոլումն է, ինչպես նաև երկրի զարգացման ռազմավարությունը փոխշահավետության հիման վրա: «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» շրջանակներում ՇՀԿ-ն և Եվրասիական տնտեսական ընկերակցությունը կարող են միմյանց հետ համագործակցել՝ միաժամանակ չբացառելով ամերիկյան «Մետաքսի ճանապարհի նոր ծրագիրը»: Չինաստանի առաջ քաշած

²⁸ Какие различия существуют в стратегиях Китая, США и России в Центральной Азии? Жэньминь Жибао, 10.10.2013. <http://russian.people.com.cn/95181/8420655.html>

²⁹ Какие различия существуют в стратегиях Китая, США и России в Центральной Азии? Жэньминь Жибао, 10.10.2013. <http://russian.people.com.cn/95181/8420655.html>, с.1.

նոր գաղափարը ենթադրում է ՇՀԿ-ի անդամ երկրների, երկխոսության գործընկերների և դիտորդների միավորում: Այդ կերպ կձևավորվի համընդգրկուն զարգացում՝ առկա տարբերությունների, մրցակցության և համագործակցության հիմքերի վրա³⁰:

Չինաստանի հասարակական գիտությունների Ռուսաստանի, Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի ուսումնասիրությունների ինստիտուտի Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականության բաժնի վարչի տեղակալ Յզյան Իի համաձայն՝ ռազմավարական տեսանկյունից Ռուսաստանի առաջ քաշած Եվրասիական միության գաղափարը ենթադրում է Կենտրոնական Ասիայի միավորում: Մինչդեռ ԱՄՆ-ի ներկայությունը տարածաշրջանում համեմատաբար երկար չէ, ուստի նրանց ռազմավարական գլխավոր նպատակը ԿԱ-ում դիրքերի ամրապնդումն է: Ինչ վերաբերում է Չինաստանին, ապա ԿԱ-ի տարածաշրջանը կապված է Չինաստանի անվտանգության հետ, Պեկինը նաև հույս ունի տարածաշրջանային փոխազդեցության ընդլայնման միջոցով խթանել երկրի արևմտյան շրջանների զարգացումը: Հետևաբար «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» գաղափարը տնտեսական համագործակցության տարբեր միջոցներով Կենտրոնական, Արևելյան և Արևմտյան Ասիաները միավորելու փորձ է³¹:

ԶԺՀ-ի Պետխորհրդի զարգացման հետազոտական կենտրոնի Ռուսաստանի արտաքին քաղաքական ուսումնասիրության բաժնի վարիչ Վան Չենցայի համաձայն՝ Կենտրոնական Ասիայում Չինաստանն առնվազն հինգ խոշոր առավելություն ունի.

1. Զարգացման հայեցակարգի առավելությունը: Ռուսական «Եվրասիական միության» և ամերիկյան «Նոր մետաքսի ճանապարհի» համեմատությամբ չինական «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտին» բազմակողմանի նախագիծ է, որը տարածվում է Արևելքի, Արևմուտքի, Հյուսիսի ու Հարավի վրա: Եթե այն զարգացում ստանա, ապա օգուտ կբերի երեք մլրդ մարդու*: Չինաստանը հստակ արտահայտվել է, որ չի ձգտում տարածաշրջանային գերիշխանության, չի ձգտում այստեղ ազդեցության ոլորտ հաստատել և չի միջամտում խոշոր այլ տերությունների ներքին

³⁰ Նույն տեղում, էջ 1:

³¹ Какие различия существуют в стратегиях Китая, США и России в Центральной Азии? Жэньминь Жибао, 10.10.2013. <http://russian.people.com.cn/95181/8420655.html>, с.1.

* Ռուսական նախագիծը կարող է միավորել 10–15 անգամ ավելի քիչ թվով բնակչության, հետևաբար՝ ստեղծել 10–15 անգամ փոքր շուկա:

քաղաքականությանը: Այս առումով Չինաստանի առաջ քաշած նոր հայեցակարգը չի նսեմացնում Ռուսաստանի շահերը:

2. Աշխարհագրական առավելությունը: Չինաստանն ընդհանուր սահման ունի ԿԱ-ի երեք երկրի հետ, ինչը նշանակում է աշխարհագրական մերձավորություն:

3. Ավանդույթների առավելությունը: Հնագույն մետաքսի ճանապարհը ժողովրդի սրտում խոր տեղ ունի, բոլորը հաղթող են մնում: Տնտեսական գլոբալիզացիայի ալիքի վրա «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտին» հեշտությամբ է ընկալվում հասարակության կողմից:

4. Կովկասյան երկրները հույս ունեն, որ Կենտրոնական Ասիայում Չինաստանի ռազմավարությունը կարող է տարածվել մինչև Կովկաս:

5. Ֆինանսական առավելությունը: Կես տարվա ընթացքում ՉԺՀ-ի նախագահ Սի Շինպինն առանձին բանակցություններ է վարել ԿԱ-ի չորս պետության ղեկավարների հետ, որի արդյունքում Չինաստանի և այդ պետությունների միջև հարաբերությունները բարձրացել են ռազմավարականի մակարդակի: Օրինակ՝ Ուզբեկստանն ու Չինաստանը 11 մլրդ ԱՄՆ դոլարի համագործակցության պայմանագիր են ստորագրել: Ինչ վերաբերում է ենթակառուցներին, ապա Չինաստանը կարող է մինչև Եվրոպա հասարակական և երկաթուղային ճանապարհների վերականգնման և կառուցման գործում օգնություն տրամադրել ԿԱ-ի երկրներին: Ռուսաստանը ևս ուրախ է դրանցում մասնակցություն ունենալ³²:

Շանհայի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի տնօրեն Պան Գուանի համաձայն՝ Չինաստանի ամենից ակնհայտ առավելությունը նրա տնտեսական հզորությունն է: ՇՀԿ-ի անդամ պետությունները հույս ունեն, որ Չինաստանը կավելացնի իր ներդրումները: Ներկա պահին ՇՀԿ-ի շրջանակներում խոշոր ներդրումային նախագծերը հիմնականում իրականացնում են Չինաստանը և Ռուսաստանը: Չինաստանն արդեն հանդես է եկել ՇՀԿ-ի զարգացման բանկի ստեղծման առաջարկությամբ, որը կարագացնի ՇՀԿ-ի աճը: ՇՀԿ-ի զարգացման բանկի ստեղծումն արդեն օրակարգում է, սակայն ներդրումային իրավունքի, ծայնի իրավունքի և այլ խնդիրներ պահանջում են բանակցությունների շարունակում: Չինաստանի հասարակական գիտությունների Ռուսաստանի, Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի

³² «Экономический пояс Шелкового пути» - какими конкурентными преимуществами обладает Китай в Центральной Азии? Жэньминь Жибао, 10.10.2013.
<http://russian.people.com.cn/31518/8420265.html>

ուսումնասիրությունների ինստիտուտի Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականության բաժնի վարչի տեղակալ Յզյան Իի համաձայն՝ վերջին 20 տարիներին Չինաստանի և ԿԱ-ի երկրների միջև հարաբերությունները կայուն են եղել. կողմերի միջև համագործակցության զարգացումը բարենպաստ քաղաքական հարաբերությունների լավ երաշխիք է: Չինաստանն ու ԿԱ-ի երկրները տնտեսապես լրացնում են միմյանց: Վերջիններս հույս ունեն, որ ՉԺՀ-ը, հավասարակշռող դեր կատարելով, հանդես կգա իբրև դրական ուժ առողջ համագործակցության գործում³³:

«*Չինաստանը ջանքեր է գործադրում նոր «ծովային մեդաքսի ճանապարհի» սրեղծման համար*» վերնագրով «Жэньминь жи-дао» օրաթերթի հոկտեմբերի 11-ի հրապարակման մեջ ՉԺՀ-ի Պետխորհրդի զարգացման հետազոտական կենտրոնի Ռուսաստանի արտաքին քաղաքական ուսումնասիրության բաժնի վարիչ Վան Չենցայը հայտնում է՝ «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» իրականացումը պետք է նպաստի տարածաշրջանի երկրների տնտեսական զարգացմանը և աշխատուժի տեղաշարժին, ԿԱ-ը վերածի խաղաղ, կայուն բարգավաճման և ներդաշնակ շրջանի, որն իր հերթին պետք է նպաստի «չարիքի երեք ուժերի» դեմ արդյունավետ պայքարին: Սակայն **առաջին և մեծագույն մարտահրավերը** ԿԱ-ի երկրների, Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունների հաստատումն է, քանի որ այդ տարածքի տերերը ԿԱ-ի երկրներն են, իսկ ՌԴ-ը, ԱՄՆ-ը և ՉԺՀ-ը կապեր են հաստատել այդ երկրների հետ: Այստեղ միահյուսվում են շահերը, բախվում հակասությունները. անհրաժեշտ է հստակ մշակված ռազմավարություն և մարտավարություն՝ փոխշահավետ հատման կետերի որոնման համար³⁴:

Երկրորդ մարտահրավերը Չինաստանի և ԿԱ-ի երկրների միջև մշակութային տարբերություններն են և փոխըմբռնման խորացման խնդիրը: Շատ կարևոր է մարդասիրական փոխանակությունը: ՉԺՀ-ն ծրագրում է կենսագործել ուսանողների փոխանակման ծրագրեր:

Երրորդ մարտահրավերն է արդարության և օգուտի վերաբերյալ ճիշտ պատկերացումների հստակեցումը, փոխադարձ շահն ու համագործակցությունը: Զարգացման գործում անհրաժեշտ է հարցերը քննարկել ԿԱ-ի երկրների շահերի դիրքերից, հանուր պատշաճի հաշվի առնել տարածաշրջանի զարգացման կարիքները:

³³ Նույն տեղում, էջ 1:

³⁴ Китай прилагает усилия для создания нового «морского шелкового пути», Жэньминь Жибао, 11.10.2013. <http://russian.people.com.cn/31521/8421498.html>

Չորրորդ մարտահրավերը կապված է զարգացման ուղղության հաստատման հետ, որից հետո փոքր, միջին ու մեծ ձեռնարկությունները կարող են դուրս գալ ԿԱ-ի շուկա: Այսպիսով՝ Չինաստանին հարկավոր կլինի համակենտրոնացնել ներքին ընկերությունների զարգացման կարիքները, միևնույն ժամանակ հաշվի առնել չինական և արտասահմանյան ձեռնարկությունների պահանջները:

Եվ վերջինը, բացի ԿԱ-ի զարգացման վճռականությունից և վստահությունից, անհրաժեշտ է համբերություն: Տարածաշրջանային երկրների զարգացման փուլերը և տնտեսական կառույցները այդքան էլ միանման չեն. գոյություն ունեն տարբերություններ Չինաստանի և ԿԱ-ի երկրների շահերում: Այդ պատճառով էլ զարգացումը երկարատև ծրագրավորման կարիք ունի:

Հասարակական գիտությունների Շանհայի ակադեմիայի ՇՀԿ-ի հետազոտությունների կենտրոնի տնօրեն Պան Գուանի համաձայն՝ ներկայումս «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտին» դեռևս գաղափար է, ուստի **գլխավոր մարտահրավերը** դրա ստեղծման գործում մասնակցելու նպատակով երկրների ներգրավումն է: **Երկրորդ**,՝ ակնհայտ են անվտանգության հետ կապված խնդիրներ. անհրաժեշտ է հաղթահարել ահաբեկչությունը, պայքարել «չարիքի երեք ուժերի» դեմ, ապահովել էներգակիրներ մատակարարող խողովակաշարերի անվտանգությունը: ՇՀԿ-ի համար անվտանգության ոլորտում համագործակցությունն առաջին տեղում է, նախկինի պես տարածաշրջանային երկրների ուշադրության կենտրոնում են թմրանյութերի ապօրինի շրջանառության, զենքի առևտրի դեմ պայքարը, անդրասահմանային հանցագործությունը, ինչպես նաև հարցեր՝ կապված շրջակա միջավայրի պաշտպանության հետ:

Չինաստանի հասարակական գիտությունների Ռուսաստանի, Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի ուսումնասիրությունների ինստիտուտի Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականության բաժնի վարչի տեղակալ Յզյան Իի համաձայն՝ *Չինաստանի համար մեծագույն մարտահրավերը Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների հարթեցումն է*: Անհրաժեշտ է թույլ չտալ, որպեսզի ԿԱ-ի հետ սերտ կապերը վնասեն ռուս-չինական հարաբերությունները: Միաժամանակ անհրաժեշտ է մտածել տարածաշրջանի երկրների միջև կապերի կոորդինացման և բարեկամական հարաբերությունների պահպանման ուղղությամբ³⁵:

³⁵ Китай прилагает усилия для создания нового «морского шелкового пути»,

Թերթի համաձայն՝ տարածաշրջանի իրապայմաններին և «Մետաքսի ճանապարհի» երկանքով ընկած երկրների պահանջներին համապատասխան՝ ապագայի տնտեսական միջանցքն իր մեջ կներառի մի քանի «հատուկ գոտիներ»: Օրինակ՝ տրանսպորտի և փոխադրումների, էներգակիրների, տեղեկատվական փոխանակման, գիտական համագործակցության, ապրանքային առևտրի, գյուղատնտեսական և զբոսաշրջության զարգացման, անվտանգության ապահովման, քաղաքական փոխվստահության և այլն: «Հատուկ գոտիների» կառուցումը կարող է իրականացվել միաժամանակ, ինչպես նաև հերթականությամբ՝ կախված մասնակից երկրների իրապայմանների հասունությունից, ակտիվությունից և ընկալունակությունից³⁶:

Ներկայումս Չինաստանն ու ԿԱ-ի երկրներն արդեն **A և B** նավթամուղեր են կառուցել Թուրքմենստանից Ուզբեկստանի և Ղազախստանի միջով մինչև Չինաստան: Ապագայում կկառուցվի **C և D** նոր ուղիները՝ Թուրքմենստանից Ղրղզստանի և Տաջիկստանի միջով դեպի Չինաստան: Եթե դրան ավելացվի չինդազխական նավթամուղը և Չինաստանի ու Ղրղզստանի միջև ծրագրվող էլեկտրահաղորդման նախագիծը, ապա կձևավորվի «էներգետիկ տնտեսության գոտին»: «Չինաստան-Կենտրոնական Ասիա» գազամուղը հսկայական տնտեսական օգուտ կբերի ոչ միայն Չինաստանին, այլև գազարդյունահանող երկրներին՝ Թուրքմենստանին ու Ուզբեկստանին, տարանցիկ երկրներ Ղրղզստանին ու Տաջիկստանին, որոնց միջով անցնում է գազամուղը՝ հսկայական եկամուտ ապահովելով «տարանցիկ վճարումներից»: Ակնհայտ է, որ դա ձեռնտու է շատ երկրների: Այդ է, թերևս, պատճառը, որ «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական միջանցքի» կառուցման գաղափարը լայն արձագանք առաջացրեց հատկապես ԿԱ-ի երկրներում, ինչպես նաև Արևմտյան Ասիայում ու Ռուսաստանում³⁷:

Ինչ վերաբերում է տրանսպորտի խնդրին, ապա արդեն բաց է Չինաստանից Ղազախստանի, Ղրղզստանի և Ուզբեկստանի միջով մինչև Ռուսաստան և Եվրոպա ձգվող երկրորդ երկաթգիծը: Մյուս երկաթգծի նախագիծը Չինաստանից Ղրղզստանի,

Жэньминь Жибао, 11.10.2013. <http://russian.people.com.cn/31521/8421498.html>, с. 1.

³⁶ Что принесет с собой «экономический коридор Шелкового пути»? russian.china.org.cn, 14.10.2013, с. 1. http://russian.china.org.cn/exclusive/txt/2013-10/14/content_30289396.htm

³⁷ Նույն տեղում, էջ 2:

Ուզբեկստանի միջով մինչև Թուրքմենստան, Իրան և Արևմտյան Ասիա մշակման փուլում է: Չինաստանի և Ղրղզստանի, Ղազախստանի, Տաջիկստանի միջև ավտոմայրուղիներն արդեն վաղուց բաց են, ճանապարհային պայմաններն արդեն կատարելագործվում են: Դրանք իրար են միանում Կենտրոնական Ասիայից մինչև Արևմտյան Ասիա և Եվրոպա ճանապարհային ցանցով: Պեկինից, Շանհայից, Գուանջոուից և ՉԺՀ-ի այլ քաղաքներից մինչև ԿԱ-ի երկրներ ուղիղ չվերթով կամ Ուրումչիի միջով արդեն մոտ 10 ավիաուղի է բացվել, նախատեսվում են նոր չվերթներ: Փաստորեն վերոնշյալ ցամաքային և օդային ուղիները միանգամայն համարավետ «տրանսպորտային տնտեսության գոտի» են ստեղծում³⁸:

Ուրումչին՝ իբրև միջազգային տեղեկատվական հանգույց, միավորում է Չինաստանը, Կենտրոնական, Արևմտյան Ասիան և Եվրոպան: Այդ տեղեկատվական ցանցի արագընթաց ճանապարհն անընդմեջ կատարելագործվում է: Չինաստանի և Ղազախստանի, Ղրղզստանի, Ուզբեկստանի, Տաջիկստանի, Թուրքմենիայի միջև արդյունաբերական պուրակների, գյուղատնտեսական ցուցադրական գոտիների, գիտական պուրակների կառուցումը տնտեսական համագործակցության ընդլայնման և համապատասխան տնտեսական գոտիների ստեղծման նոր հարթակ է դառնում: Եթե դրան ավելացվի հումանիտար և մշակութային ոլորտում համագործակցությունն ու «մետաքսի ճանապարհով շրջագայության» և տուրիզմի ընդլայնումը, ապա Սի Ծինպինի առաջ քաշած «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական միջանցքի» նախատիպը կձևավորվի³⁹:

Ուշագրավն այն է, որ հոկտեմբերի վերջին Ղրղզստանի Հանրապետության նախագահին առընթեր կառավարման ակադեմիայում Չինաստանի միջազգային հարաբերությունների ինստիտուտի (ՉՄՀԻ) փոխնախագահ Ժուան Յզունցզեն (Жуань Цзунцзэ) դասախոսություն կարդաց «Չինաստանի արտաքին քաղաքականությունը» թեմայով: Չին փորձագետի ելույթում հետաքրքիր թեզ հնչեց, որի համաձայն՝ վերջինս **Ղրղզստանին հրավիրում էր Մաքսային միության փոխարեն միանալ չինական «Մետաքսի ճանապարհին»**՝ միաժամանակ չբացառելով, որ Ռուսաստանը ևս կարող է ժամանակի հետ նման ընտրու-

³⁸ Նույն տեղում, էջ 1:

³⁹ Что принесет с собой «экономический коридор Шелкового пути»? russian.china.org.cn, 14.10.2013, с. 2 http://russian.china.org.cn/exclusive/txt/2013-10/14/content_30289396.htm.

թյուն կատարել, քանի որ «Մաքսային միությունն ընդամենը երեք երկրներ են, և դեռ հայտնի չէ, թե ով կորոշի դառնալ նրա անդամ»⁴⁰:

Փաստորեն վերոնշյալ հրապարակումներում չին հայտնի փորձագետների կողմից փորձ է արվում հիմնավորել չինական «Մետաքսի ճանապարհի» նախագծի առավելությունը ռուսական և ամերիկյան մրցակիցների հանդեպ: Չին փորձագետների կարծիքով եթե Ռուսաստանի նախաձեռնած եվրասիական ինտեգրացիան հետխորհրդային տարածքում Մոսկվայի տիրապետող դերի պահպանման նպատակ է հետապնդում, ապա չինական ռազմավարությունը բարեկամական և փոխշահավետ համագործակցություն է ենթադրում Ռուսաստանի «Եվրասիական տնտեսական միության» և չինակենտրոն «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» ուղղությամբ: Ինչ վերաբերվում է ամերիկյան ծրագրի էությանը, ապա վերջինիս համաձայն՝ «ԱՄՆ-ը ցանկանում է կառավարել Աֆղանստանը, սակայն փող ներդնել չի ցանկանում»:

Սի Ծինայինի միջինասիական շրջագայությունն իբրև «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» վերաբերյալ չինական հայեցակարգի իրականացմանն ուղղված գործնական քայլ

Կարելի է ենթադրել, որ չինական «Մետաքսի ճանապարհի» հայեցակարգի շրջանակներում իրականացվեց նաև ԿԱ-ի երկրներով այս տարվա սեպտեմբերին ՉԺՀ-ի նախագահ Սի Ծինայինի շրջագայությունը, այսինքն՝ նախքան «Женьминь жибао»-ում վերոհիշյալ հոդվածների հրապարակումը: Որոշ փորձագետների համաձայն՝ ՇՀԿ-ի բիշքեքյան գազաթնաժողովը հաստատեց նաև ժամանակակից աշխարհակարգում ռեգիոնալիզմի ուժեղացող միտումների վրա հենվող միավորումների կամ դաշինքների կենսունակությունը⁴¹:

Չին առաջնորդը եղավ ԿԱ-ի չորս երկրում, որոնց հետ 60 մլրդ ԱՄՆ դոլարի պայմանագիր կնքեց⁴²: Նշենք, որ 2012 թ. դրությամբ ՉԺՀ-ի և ԿԱ-ի երկրների միջև առևտրափոխանակությունը կազմել է 46 մլրդ ԱՄՆ դոլար: Ներկայումս Չինաստանը Ղազախստանի և Թուրքմենստանի համար առաջին,

⁴⁰ Терентьев Святослав, Куда ведёт «Великий шёлковый путь»? Парламентская газета, 07.11.2013. <http://www.pnp.ru/column/detail/41015>

⁴¹ Противоречия евразийства России и китайской экспансии, նշվ. աշխ., էջ 1:

⁴² Терентьев Святослав, նշվ. աշխ., էջ 1:

իսկ Ուզբեկստանի և Ղրղզստանի համար առևտրային երկրորդ գործընկերն է⁴³:

Ըստ ՉՄՀ-ի փորձագետ Ժուան Ցզունցզեի (Жуань Цзунцзэ)՝ ՉԺՀ-ի արտաքին քաղաքականությունը թելադրվում է զարգացման ներքին ծրագրերով, և ներկայումս Չինաստանի առջև հանդիպում է գլոբալ երկու մարտահրավեր՝ անվտանգությունն ու տնտեսական զարգացումը: Այս առումով Չինաստանն ակտիվորեն մշակում է «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» հայեցակարգը, որը պետք է միավորի Երկնատակը ԿԱ-ի հետ⁴⁴:

Թուրքմենստանում չին առաջնորդի հետ հանդիպման ընթացքում հիմնական ուշադրությունը դարձվեց գազի թեմային: Սի Ծինպինը մասնակցեց «Գալկինիշ» նոր նավթահորի գործարկման արարողությանը⁴⁵, որը, ըստ բրիտանական Gaffney, Cline & Associates ընկերության գնահատականների՝ աշխարհի գազի պաշարների ծավալով երկրորդ տեղն է զբաղեցնում (26 տրիլիոն խոր. մետր): Անհրաժեշտ համարվեց արագ ավարտին հասցնել «Չինաստան–Կենտրոնական Ասիա» **С** գաղամուղի և հնարավորինս արագ սկսել **D** գաղամուղի շինարարությունը՝ 2016 թ. ծրագիրն ավարտին հասցնելու նպատակով⁴⁶: Թուրքմենստանը 10 մլրդ ԱՄՆ դոլար է հատկացրել նավթահորի շահագործման համար, որից առավել քան ութ մլրդ դոլարը Չինաստանը ներկայացրել է իբրև նպատակային վարկ: Չին-թուրքմենական պայմանավորվածության համաձայն՝ Չինաստան կատարվող գազի առաքումները պետք է տարեկան կազմեն 65 մլրդ խոր. մետր⁴⁷:

Սեպտեմբերի 7-ին Աստանայում՝ Նազարբաև համալսարանում, իր ելույթի խոսքում Սի Ծինպինն առաջարկեց ստեղծել

⁴³ Концепция создания «экономического коридора Великого шелкового пути» послужит движущей силой для комплексного сотрудничества в Евразии, Жэньминь Жибао, 14.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31518/8400415.html>

⁴⁴ Терентьев Святослав, նշվ. աշխ., էջ 1:

⁴⁵ Си Цзиньпин и Г. Бердымухамедов присутствовали на церемонии пуска первой очереди газового месторождения «Галкыныш», Жэньминь Жибао, 09.04.2013. http://russian.news.cn/dossiers/2013-09/04/c_132691995_2.htm

⁴⁶ Политические лидеры Китая и Туркменистана изложили свои предложения по поводу дальнейшего двустороннего сотрудничества, Жэньминь Жибао, 04.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8389051.html>; Китай и Туркменистан развивают энергетическое сотрудничество, Жэньминь Жибао, 04.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8388475.html>

⁴⁷ Глава КНР откроет самое крупное газовое месторождение Туркмении, Жэньминь Жибао, 03.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8387133.html>

«Մեծ մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտին»⁴⁸: Սի Ծինպինի առաջարկին Ղազախստանի նախագահ Ն.Նազարբաևը պատասխանել է, որ սկզբում կարելի է կառուցել **«Տեղեկատվական մետաքսի ճանապարհ»⁴⁹:**

Ղազախստան կատարած այցի ընթացքում շեշտը դրվեց նավթային համագործակցության խնդիրների վրա: Այցելության արդյունքում «China National Petroleum Company»-ն (CNPC) 5 մլրդ ԱՄՆ դոլարով ստացավ կոնսորցիումի բաժնետոմսերի 8 %-ը, որը շահագործում է Կասպից ծովում Կաշագանի նավթահորը: Նախատեսվեց կառուցել նաև նոր նավթավերամշակման գործարան և կրկնապատկել Ղազախստանը Չինաստանի հետ կապող նավթամուղի թողունակությունը⁵⁰: Նշենք, որ Չինաստանը Ղազախստանի հետ համակողմանի ռազմավարական համագործակցության պայմանագիր է ստորագրել դեռևս 2011 թ.⁵¹: Չինաստանը Ղազախստանի խոշորագույն առևտրային գործընկերն է, իսկ Ղազախստանն ԱՊՀ-ում չինական ներդրումների խոշորագույն օբյեկտը: Երկու երկրների համատեղ ջանքերով կառուցվել է Չինաստանի պատմության մեջ առաջին ցամաքային նավթամուղը: ՉԺՀ-ի օգնությամբ Ղազախստանն իր անկախության ձեռքբերումից հետո կառուցել է առաջին խոշոր ծավալի ջերմաէլեկտրակայանը⁵²:

Տաշքենդում Սի Ծինպինը և Ուզբեկստանի նախագահ Իսլամ Բարիմովը ստորագրեցին «Ռազմավարական երկկողմ համագործակցության հետագա զարգացման և խորացման վերաբերյալ համատեղ հռչակագիրը»: Ուզբեկստանում նավթամուղերի կառուցմանը զուգահեռ ծրագրավորվում է Չինաստանը տարածաշրջանի երկրներին կապող երկաթգիծ կառուցել: Ենթադրվում է, որ 2017 թ. երկու երկրների միջև ապրանքաշրջանառությունը կավելանա մինչև 5 մլրդ դոլար⁵³:

⁴⁸ Си Цзиньпин предложил создать экономическую зону «Великого шелкового пути», Жэньминь Жибао, 07.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8392919.html>

⁴⁹ Что принесет с собой «экономический коридор Шелкового пути»? նշվ. աշխ., էջ 1:

⁵⁰ Терентьев Святослав, նշվ. աշխ., էջ 1:

⁵¹ Китайско-казахстанские двусторонние отношения характеризуются близостью, стабильностью, скоростью и прагматичностью - Лэ Юйчэн, Жэньминь Жибао, 06.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8391649.html>

⁵² Си Цзиньпин и Нурсултан Назарбаев присутствовали на учредительном собрании Китайско-казахстанского совета предпринимателей, Жэньминь Жибао, 08.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8393042.html>

⁵³ Китай и Узбекистан намерены приложить усилия к диверсификации экономического сотрудничества, Жэньминь Жибао, 10.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8393042.html>

Բիշքեքում Սի Ծինպինը և Ղրղզստանի նախագահ Ալմազ բեկ Աթամբաևը սեպտեմբերի 11-ին համատեղ հռչակագիր ստորագրեցին՝ հայտարարելով չին-ղրղզական հարաբերությունները ռազմավարական մակարդակի բարձրացման մասին⁵⁴։ Փաստաթղթում ընդգծվում է «տրանսպորտի և հաղորդակցությունների ոլորտում համագործակցության ամրապնդման ձգտումը՝ համատեղ ուսումնասիրելով ավտոմոբիլային, երկաթուղային և ենթակառուցվածքային այլ նախագծերի տեղաշարժման հնարավորությունը», «Օշ-Սարի-Տաշ-Իրկեշ-տամ» և «Բիշքեք-Տորուգարտ» ավտոմոբիլային ճանապարհների վերակառուցման նախագծերի ավարտման անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև «Հյուսիս-Հարավ» ճանապարհի շինարարությունը⁵⁵։

Տաջիկստանի նախագահ Էմոմալի Ռախմոնի հետ ՉԺՀ-ի նախագահ Սի Ծինպինը հանդիպեց սեպտեմբերի 12-ին Բիշքեքում ՇՀԿ-ի գազաթնաժողովին։ Երկու երկրների միջև ռազմավարական համագործակցություն հաստատվել էր դեռևս այս տարվա մայիսին։ Տաջիկստանի նախագահի հետ բանակցությունների ժամանակ գերազանցապես քննարկվեցին տրանսպորտային նախագծերը, ընդգծվեց «Չինաստան-Կենտրոնական Ասիա» գազամուղի շինարարական աշխատանքների արագացման անհրաժեշտությունը⁵⁶։

Ընդհանուր առմամբ չին առաջնորդի այցի ընթացքում ենթակառուցվածքային նախագծերի առաջնահերթության շեշտումը ակնհայտ էր, և կասկած չկա, որ Չինաստանն արդեն սկսել է կյանքի կոչել իր «Մեծ մետաքսի ճանապարհի» հայեցակարգը։ Հարցը միայն այն է, թե արդյոք Չինաստանը կսահմանափակվի «տնտեսական գոտու» շինարարությամբ, թե Պեկինի կողմից շոալյորեն իրականացվող ֆինանսական

com.cn/31519/8394819.html

⁵⁴ Президент Кыргызстана А. Атамбаев: Кыргызстан должен сохранять и приумножать добрососедские отношения с великим соседом – Китаем, Жэньминь Жибао, 10.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8395287.html>; Си Цзиньпин и Алмазбек Атамбаев объявили о повышении уровня китаец-кыргызских отношений до стратегического партнерства, Жэньминь Жибао, 12.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8397451.html>

⁵⁵ Китай и Кыргызстан подписали Совместную декларацию об установлении отношений стратегического партнерства, Жэньминь Жибао, 11.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8397483.html>

⁵⁶ Состоялась встреча председателя КНР Си Цзиньпина и президента Таджикистана Эмомали Рахмона, Жэньминь Жибао, 13.09.2013. <http://russian.people.com.cn/31519/8398925.html>

ներդրումները, տնտեսական հարթակ ստեղծելով, վաղ թե ուշ կհանգեցնեն հետխորհրդային հանրապետությունների, մասնավորապես ԿԱ-ի նկատմամբ ՉԺՀ-ի քաղաքական ազդեցության աճին:

Ուշագրավն այն է, որ թեև չին փորձագետները քիչ հավանական են համարում «Մեծ մետաքսի ճանապարհի» հայեցակարգի կյանքի կոչման գործում երկրորդական դեր խաղալու հարցում Ռուսաստանի համաձայնվելու հնարավորությունը, այնուհանդերձ գտնում են, որ տարածաշրջանում չին-ռուսական շահերը խաչաձևում են: Եվ քանի որ *ռուսական տնտեսությունը զիջում է չինականին*, ուստի կարելի է ակնկալել կողմերի միջև փոխհարաբերությունների հնարավորության շուրջ բանակցությունների հերթական շարքի⁵⁷:

⁵⁷ Перспективы стратегического проекта Владимира Путина по созданию Евразийского союза могут сильно измениться, նշվ. աշխ., էջ 1: